

ZE SIBIŘE DOMŮ

**Návrat ruských legionářů
a jejich začlenění
do společnosti
první republiky**

Čeští a slovenští krajané žili v celé řadě států, které se zúčastnily války proti Německu, Rakousko-Uhersku a jejich dalším spojencům. První československé vojenské jednotky vznikly z iniciativy krajanских organizací záhy po vypuknutí první světové války. V Rusku 12. srpna 1914 Česká družina v Kyjevě, ve Francii 31. srpna 1914 v rámci Cizinecké legie Rota Nazdar. Prakticky ve stejné době se čeští krajané z Bělehradu účastnili bojů s postupující rakousko-uherskou armádou v srbské armádě. Češi a Slováci z Velké Británie vstupovali nejprve do francouzské Cizinecké legie, později jich několik stovek působilo v britské armádě. V době neutrality USA vstupovali američtí českoslovenští dobrovolníci do kanadské armády. V Itálii nejprve působili čs. průzkumníci, později vznikly pracovní roty, jež byly přeměněny v roce 1918 na bojové jednotky. V průběhu války řady dobrovolníků rozšiřovali čeští a slovenští zajatci, kteří dali přednost boji za svobodu národa před relativně bezpečným přečkáním války v zajateckých táborech.

Do konce první světové války se čs. dobrovolnické vojsko rozrostlo na stotisícovou armádu. Ve Francii bojovala Čs. brigáda se dvěma střeleckými pluky a v Itálii Čs. divize se třemi pluky a samostatně nasazeným plukem průzkumníků. Po skončení první světové války se brigáda ve Francii rozrostla na divizi a divize v Itálii na sbor se dvěma divizemi. Na přelomu let 1918 a 1919 se čs. legionáři z Francie i Itálie vrátili do vlasti a v roce 1919 bojovali za republiku na Těšínsku a na Slovensku. Největšího rozsahu dosáhlo československé vojsko prvního odboje v Rusku. A z Ruska se také čs. legionáři vraceli jako poslední, v roce 1920.

Před vypuknutím první světové války žilo v Rusku přibližně sto tisíc Čechů a Slováků. Krajané se organizovali do svépomocných a kulturních spolků, velký vliv, a to i mezi Rusy, mělo tělocvičné hnutí Sokol. Po vypuknutí války v roce 1914 vytvořili krajané 28. srpna 1914 v ruské armádě českou jednotku. V České družině byl podle sokolského vzoru zaveden bratrský duch, vzájemné tykání a dobrovolná kázeň. Družina složila slavnostní přísahu 11. října 1914 v Kyjevě – podle ruského kalendáře na svátek svatého Václava 28. září. Dobrovolníci České družiny byli v roce 1914 určení k válečné propagandě a tlumočení po plánovaném průlomu fronty do českých zemí a na Slovensko. K průlomu nedošlo, proto byli rozděleni po četách mezi pluky 3. ruské armády a určení k průzkumu v týlu protivníka.

Od prosince 1914 ruské velení povolilo rozšiřování družiny dobrovolníky z řad zajatců. Po doplnění volyňskými Čechy to umožnilo přeorganizování České družiny 15. ledna 1916 na Československý střelecký pluk, rozšířený již 18. května 1916 na Československou střeleckou brigádu se dvěma pluky. Jednotky brigády ovšem i nadále operovaly odděleně, jako průzkumné formace na jednotlivých úsecích fronty. Dne 15. března 1917 byl zřízen třetí pluk čs. brigády.

Čeští dobrovolníci před pařížskou Invalidovnou v létě 1914

Výcvik československých vojáků v Itálii s plamenomety v roce 1918

Přísaha Roty Nazdar v Bayonne 12. října 1914

Čs. dobrovolníci v zákopech na západní frontě v roce 1916

**Čs. dobrovolníci
v britské armádě
v Egyptě v roce 1918**

Českoslovenští legionáři z Itálie v Bratislavě na jaře 1919

Slavnostní přísaha a svěcení praporu České družiny v Kyjevě 28. září 1914 (11. října 1914 gregoriánského kalendáře)

Příslušníci České družiny překračují 27. října 1914 u Brodů hranici mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem.

Vojáci 2. československého střeleckého pluku v Pinských bažinách v roce 1916

Bitva u Zborova a vznik Čs. sboru

Po ruské Únorové revoluci v březnu 1917 odstoupil car Mikuláš II. a moci v Rusku se chopila Prozatímní vláda, rozhodnutá pokračovat ve válce proti Ústředním mocnostem. Povoláním politické činnosti v armádě ovšem poskytl straně bolševiků, financované Němci, široké pole působnosti při rozvratu vlastní armády. Čs. brigáda se jako celek účastnila v létě 1917 ruské letní ofenzivy. Při útoku u Zborova 2. července 1917 obsadila všechny tři linie rakousko-uherských zákopů. Příslušníci brigády zajali více než 4 000 vojáků a důstojníků, ukořistili 20 děl a větší množství pušek a kulometů. Jako celek však ruská ofenziva skončila nezdarem. V následující protiofenzivě pronikla německá vojska hluboko na východ a jejich postup vyústil v totální zhroucení ruské armády. Čs. brigáda si jako jedna z mála jednotek uchovala bojeschopnost a kryla ústup, či spíše útěk, ruské armády pod Tarnopolem.

Úspěch u Zborova umožnil ale velkorysý rozšíření čs. vojenských jednotek v Rusku. Stávající střelecká brigáda mohla být doplněna na 1. čs. divizi, přičemž 2. divize vznikla ještě v červenci. Během léta se do čs. legií přihlásilo dalších 27 000 mužů, mezi nimi i mnozí Slováci. Počátkem října 1917 byl ustaven Československý armádní sbor v síle 40 000 mužů, s oběma divizemi, a dalšími dělostřeleckými a technickými jednotkami. Po vypuknutí ruské občanské války v listopadu 1917 Československý sbor deklaroval neutralitu ve vnitropolitických otázkách Ruska. Na počátku roku 1918 německá a rakousko-uherská vojska zahájila náhle postup na východ, kterému rozložená ruská armáda a nepočetné rudé gardy už nemohly účinně čelit. Ústřední mocnosti tak prakticky bez odporu obsadily Pobaltí, Polsko, Bělorusko a Ukrajinu. Československý sbor musel Ukrajinu před německým postupem opustit. Mezi 6. a 11. březnem 1918 svedly jednotky sboru sérii úspěšných obranných bojů proti německé 91. a 224. pěší divizi o železniční uzel Bachmač, přes který probíhala evakuace sboru z Ukrajiny do Ruska.

Podpisem míru v Brestu-Litevském v březnu 1918 se poražené Rusko stalo vazalem Ústředních mocností, jimž platilo reparace a dodávalo suroviny a zemědělské produkty. Československé legie s jeho vládou, zastoupenou lidovým komisařem pro národnosti Stalinem, uzavřely dohodu o odchodu do Francie přes Vladivostok. Za to se zavázaly k neutralitě ve vnitropolitických záležitostech a k vydání většiny zbraní, kromě těch, jež sloužily k nutné ostraze transportních vlaků. Odzbrojování probíhalo v Penze, odkud jednotlivé transporty pokračovaly po Transsibiřské magistrále dále na východ. V Penze se také formoval československý pluk Rudé armády. Dva z osmi československých pluků skutečně dojely až do Vladivostoku, ale na konci dubna 1918 se přeprava ostatních československých transportů na nátlak Německa prakticky zastavila. Na železnici dostaly přednost transporty německých a rakousko-uherských zajatců, repatriovaných z ruských zajateckých táborů.

Pochod 1. československého střeleckého pluku do zákopů u Zborova na konci června 1917

Vojáči Československé střelecké brigády v zákopech u Zborova

V dobytých rakousko-uherských zákopech u Zborova po bitvě 2. července 1917

Letecký snímek severní části československých (vpravo) a rakousko-uherských zákopů u Zborova

Vojáci Československé střelecké brigády v době tarnopolského ústupu ruské armády

Při evakuaci z Ukrajiny na jaře 1918 zabavil Československý sbor desítky vlakových souprav, které by jinak bez užítku padly do rukou německé a rakousko-uherské armády. Železniční vagony se na další dva roky staly československým vojákům v Rusku domovem. Na snímku vlak 5. pluku na stanici Grebjonka na počátku března 1918.

Pohřeb tří vojáků 6. čs. střeleckého pluku, kteří zemřeli v nemocnici v Kursku na následky zranění v bitvě u Bachmače.

Odzbrojování československých železničních transportů v Penze v březnu 1918, před cestou do Vladivostoku

Léto 1918 – konflikt s bolševiky

Přes porážku Ruska Ústředními mocnostmi v první světové válce mohlo znovuoobnovení východní fronty na jaře 1918 sehrát ve strategickém měřítku stále významnou roli. Lenin láviloval a vedl jednání s Dohodou i Ústředními mocnostmi ve snaze získat čas pro uskutečnění svých vizí radikálních společenských proměn.

Nečinnost v železničních stanicích, jímž projížděly v opačném směru transporty osvobozených zajatců, nyní už faktických posil na západní frontu, radikalizovala československé vojáky. K nejvážnějšímu incidentu došlo 14. května 1918 v Čeljabinsku, kde rakousko-uhersí vojáci hodili po Čechoslovácích z vlaku kus litiny, který těžce zranil vojáka 6. pluku. Čechoslováci viníka našli a ubili. Místní sověť zatkl československé vojáky, kteří dobrovolně a beze zbraně přišli do budovy sovětu podat výpověď k vyšetření incidentu, a proto 17. května 1918 obsadily 3. a 6. pluk Čeljabinsk a vězně osvobodily.

Konflikt se sovětskou vládou se ještě podařilo smírně urovnat, ale poté, co 21. května legie zachytily telegram lidového komisaře obrany Trockého, jenž nařizoval zrušit čs. jednotky a buď je převést do Rudé armády, anebo z nich vytvořit pracovní oddíly, rozhodl prozatímní výkonný výbor čs. vojska o odjezdu do Vladivostoku bez ohledu na příkazy Leninovy vlády. Trockij reagoval 25. května 1918 telegramem, jímž nařizoval místním sovětům všemi prostředky zabránit dalšímu pohybu transportů československého vojska na východ a zastřelit každého Čechoslováka, který bude přistižen na magistrále se zbraní v ruce. Legionáři to chápali jako vyhlášení války, která už na několika místech ze strany místních sovětů fakticky probíhala. Čechoslováci se ubránili pokusům bolševiků o rozeznání svých jednotek, ozbrojili se v dobytých skladech a začali se probíjet ke spojení s ostatními skupinami československého sboru. To jednak zastavilo repatriaci zajatců z osvobozeného území do Německa, a také zpomalilo přesun německých jednotek z likvidované východní fronty na západ.

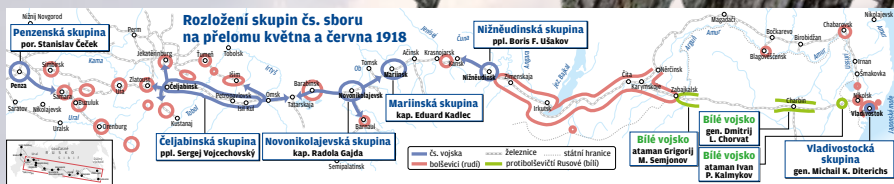
Vojenský úspěch československého sboru v Rusku umožnil postoupit dál při mezinárodním uznání práva na vytvoření samostatného čs. státu. Když ve Francii 21. čs. střelecký pluk odcházel 30. června 1918 z tábora Darney na alsaskou frontu, francouzský ministr zahraničí slavnostně deklaroval, že jde o samostatnou jednotku čs. armády a že Francie uznává Čs. národní radu za základ příští čs. vlády. Jeho britský protějšek oznámil, že Velká Británie považuje Čechoslováky za spojenecký národ a uznává tři čs. armády – v Rusku, ve Francii a v Itálii – za jednotnou armádu, která vede válku proti Ústředním mocnostem. K oběma představitelům velmocí se záhy – počátkem září 1918 – připojily i Spojené státy americké, které uznaly Čs. národní radu za vládu de facto.

Improvizovaný obrněný vlak 4. pluku na počátku června 1918, pozdější slavný „Orlík“

Českoslovenští dělostřelci v bitvě u Lipjag 4. června 1918

Momentka z bojů mezi Čechoslováky a bolševiky u velitelství pevnosti ve Vladivostoku 29. června 1918

Vitání Čechoslováků v osvobozené Samarě 8. června 1918

Bolševiky zohavená těla československých vojáků ze 7. roty 8. čs. střeleckého pluku zraněných a později zabitých v bitvě u Nikol'ska-Ussurijského ve dnech 3. až 5. července 1918

Vstup československých pluků pod velením kapitána Gajdy do Irkutsku 11. července 1918

Vyloďení československých a ruských jednotek u Posolského kláštera na jezeře Bajkal 16. srpna 1918

Podzim 1918 – triumf a tragédie

Souběžně s bojem Čechoslováků s bolševiky propukala povstání místních protibolševických sil. Poté, co Čechoslováci dobyli 8. června 1918 Samaru, vznikla zde ruská demokratická vláda složená ze členů bolševiky rozehnaného ústavodárného shromáždění (Komuč). Ta deklarovala pokračování ve válce po boku Dohody proti Ústředním mocnostem a jejich pomahačům, za které považovala i bolševiky, a začala formovat dobrovolnickou Lidovou armádu. Silná autonomní vláda vznikla na Sibiři, kde začala vytvářet vlastní sibiřskou armádu, a menší skupiny aspirující na moc v osvobozeném Rusku se formovaly i na dalších místech. Leninova vláda v obavě, aby se sesazený car nestal ústřední postavou protibolševické opozice, nechala ve dnech 16. až 18. července zavraždit v Jekatěrinburgu a v Alapajevsku jeho i všechny ostatní internované členy bývalé carské rodiny včetně žen a dětí.

Po třech měsících bojů se 31. srpna 1918 ocitla celá Transsibiřská magistrála od Volhy po Tichý oceán v čechoslovenských a ruských rukou. Nastala reálná možnost intervence Dohody v Rusku, o kterou ruští politici žádali. Pro odpor prezidenta Wilsona skončila pouze v symbolické rovině. Naopak německý a rakouský císař ochotně podpořili Leninovu vládu repatriací statisíců propuštěných ruských zajatců. Leninova vláda zavedla povinné odvody do Rudé armády a vrhla všechny své síly proti ruským a čechoslovenským vojákům na Volze. Kazaň padla 10. září 1918.

Čechoslovenským vyjednavacům se podařil téměř nadlidský úkol, když přiměli představitele navzájem si konkurujících ruských protibolševických vlád k dohodě. Na jejím základě byla 23. září 1918 v Ufě obnovena Všeruská prozatímní vláda, nazývaná také neoficiálně Ufimské direktorium. Ani to neodstranilo řevnivost jednotlivých složek ruského protibolševického politického spektra tváří v tvář Němcům dosazené Leninově krutovládě, což mělo pro Rusko katastrofální následky. Povolžská fronta se postupně hroutila pod tlakem bolševických armád. Čechoslováci a Rusové z Komuč 6. října 1918 evakuovali Samaru a ustoupili na jižní Ural.

Čechoslovenští vojáci 1. divize, ustupující od Volhy, vyčerpaní téměř nepřetržitým nasazením v boji a demoralizovaní lhostejností ruské společnosti k vlastnímu osudu i bolševickou propagandou, začali vypovídat poslušnost svým velitelům. Krize vyvrcholila 24. října 1918, kdy v Aksakovu odmítli vyplnit rozkaz velitele divize k zaujetí obrany. Poté, co mu shromáždění vojáci vyslovili nedůvěru, se velitel 1. střelecké divize Husitské plukovník Josef Jiří Švec ve svém vagoně brzy ráno 25. října 1918 zastřelil. Jeho sebeobětování přimělo čechoslovenské dobrovolníky k obnovení kázně. O tři dny později, v den Švecova pohřbu v Čeljabinsku, vznikla tisíce kilometrů od Uralu samostatná Československá republika.

Kapitán Karel Kutivašr, velitel 3. praporu a náčelník štábu 1. čs. střeleckého pluku, na svém velitelském stanovišti v obci Nižný Usloň na kazaňské frontě v srpnu 1918

Ústup čechoslovenských jednotek od Kazaně v září 1918

Zástupci prozatímní sibiřské vlády se členy Odbočky Čs. národní rady na Rusi v době jednání o všeruské vládě v Omsku na podzim 1918

Těla členů bývalé carské rodiny Romanovců, exhumovaná ze šachty u Alapajevska při vyšetřování vraždy na podzim 1918

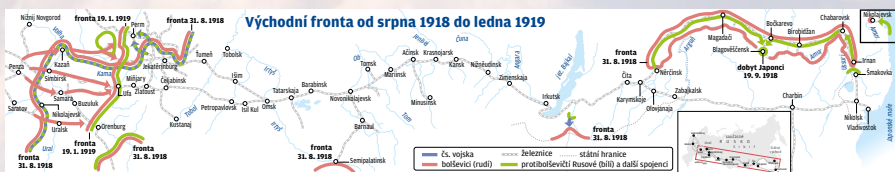
Evakuace Samary na Volze na počátku října 1918

Nádraží v Aksakovu, místo tragédie plukovníka Švece 25. října 1918

Zákopové dělo 8. čs. střeleckého pluku na kungurské frontě na Urale v zimě 1918

Obrana magistrály

Na západní frontě vstoupilo v jedenáct hodin 11. listopadu 1918 v platnost příměří. Krvavé boje první světové války skončily. Čechoslováci v Rusku také dostali první zprávy o tom, že jejich úsilí o vznik samostatného Československa bylo korunováno úspěchem. Ruská občanská válka ale pokračovala dál. V noci na 18. listopad 1918 provedl v Omsku převrat viceadmirál Alexandr Kolčak, dosavadní ministr vojenství ruské vlády. Tváří v tvář zhroutilí povolžské fronty nastolil vládu tvrdé ruky. Používáním politických vražd a poprav svých protibolševických politických konkurentů začal ovšem brzy zdatně napodobovat své komunistické protivníky. To vedlo k dalšímu odklonu demokraticky smýšlejících legionářů od ruských problémů. Československá 2. divize spolu s Rusy ještě v prosinci 1918 dobyla Perm, ale do poloviny ledna 1919 Čechoslováci postupně předali své pozice ruské armádě a byli staženi z fronty do zápolí.

Československý sbor v Rusku byl k 1. únoru 1919 reorganizován na Československé vojsko na Rusi. Celkově čítalo na 57 000 mužů a tvořily je tři střelecké divize s dvanácti střeleckými pluky a třemi dělostřeleckými pluky, dále dva záložní pluky, dva pluky jezdeckta a příslušné technické a týlové složky. Na jaře 1919 Čechoslováci převzali střežení magistrály v týlu ruských vojsk. Tři československé divize střežily dvacet kilometrů široký koridor podél trati mezi jezerem Bajkal a Novonikolajevskem (dnešním Novosibirskem). Mezi čs. pluky byly zařazeny také italské, jugoslávské, lotyšské a rumunské jednotky vytvořené z bývalých zajatců v Rusku. Na východ od Bajkalu až do Vladivostoku střežily železnici tři japonské divize a nepočetné americké a kanadské jednotky. Na západ od Novonikolajevska pak magistrálu střežila 5. polská divize, též složená z bývalých zajatců, a nepočetné britské a francouzské jednotky. V dubnu 1919 Čechoslováci potlačili sovětské povstání na Sibiři a po celý rok podnikali operace proti bolševickým partyzánům, kteří se snažili narušovat provoz na magistrále.

Na jaře 1919 započala ofenziva Kolčakovy ruské armády k Volze. Rusové v dubnu postoupili o stovky kilometrů na západ. Bez koordinace s ruskými protibolševickými silami na jihu, západě a severu Ruska však byla ofenziva poražena a bolševici naopak v červnu zatlačili Kolčakovu armádu za Ural a do srpna 1919 až za řeku Tobol. Zářílová „ofenziva zoufalství“, jejímž cílem bylo zabránit bolševikům ve vstupu na území Sibiře, přinesla zkázu Kolčakových vojsk a všeobecný ústup na východ. Po porážce ruských protibolševických armád na východní frontě ruské občanské války uzavřelo Československé vojsko na Rusi v únoru 1920 se sovětskou vládou příměří a stáhlo se do Vladivostoku.

Generál a ministr války Republiky československé M. R. Štefánik (vlevo) s generálem R. Gajdou u čs. vojáků v Jekatěrinburgu v prosinci 1918

Hlidka v tundře

Pozdější generál Karel Kutlvašr (uprostřed), jako velitel 1. čs. střeleckého pluku na Sibiři v roce 1919

Jízdní rozvědka 4. čs. střeleckého pluku v tajze na jaře 1919

Čs. obrněný automobil Austin s vojáky 2. čs. střeleckého pluku ve vesnici Jelenskoje, při postupu proti komunistickým partyzánům ve vesnici Kontorskoje na střední Sibiři v květnu 1919

Odhalení ústředního náhrobku na československém oddělení Vojenského hřbitova v Irkutsku 24. května 1919 za účasti zástupců ruské, britské, japonské, italské a dalších spojeneckých armád

Obrněný automobil Austin „Juráš“ v kasárnách v Irkutsku v létě 1919

Populárního spisovatele Josefa Svatopluka Machara hodlal T. G. Masaryk vyslat na Sibiř, aby čs. vojsko uklidnil a pozvedl jeho morálku. Mezi legionáři, kteří se na jeho příjezd připravovali a těšili, zavládlo nakonec zklamání.

Delegaci z vlasti nakonec vedl spisovatel, překladatel a literární kritik František Václav Krejčí. Snímek zachycuje uvítání delegace v Irkutsku v srpnu 1919.

Na snímku z 24. září 1919 promlouvá F. V. Krejčí k vojákům 11. čs. střeleckého pluku na nádraží v Ačinsku. Pracovní náplň poselstva tvořila četná setkání s vojáky spojená s předhlídkami.

Zprávám, které se nikdy nevyplnily a měly jen nespokojené vojáky ukolébat, sami legionáři přezdívali houpačky. Nebylo náhodou, že stejný název měl v titulu i satirický časopis. Na obálce čísla z prosince 1919 nemohlo chybět téma návratu.

V knize U sibiřské armády F. V. Krejčí zaznamenal postřehy a dojmy ze své mise.

V týlu na Sibiři – zajištění financí a správy

Přežití čs. legií v Rusku zmítaném občanskou válkou záviselo na schopnosti správních orgánů improvizovat a zajistit plynulý chod týlu. Odbočka Československé národní rady v Rusku (OČSNR) a Zvláštní sbor pro Rusko při Ministerstvu války, který jí po reformách vystřídal, tak stály před nelehkým cílem nahradit čs. vojsku rozvrácené zázemí a vytvořit vlastní instituce, jež by mu dodávaly vše potřebné. Obzvlášť složitým úkolem bylo finančně zabezpečit činnost OČSNR i čs. sboru, neboť po rozpadu ruské fronty v létě 1917 navíc došlo k odříznutí čs. sboru od ruských finančních zdrojů. Neustále se zhoršující situace nakonec vedla k tomu, že od 1. 4. 1918 byly veškeré výdaje čs. sboru hrazeny přímo OČSNR.

Kvůli zajištění dostatku financí v nepřehledném prostředí ruské vnitropolitické krize musel Finanční odbor OČSNR nutně nalézt nové zdroje příjmů. Svou pozornost proto obrátil i k rozsáhlým obchodně-podnikatelským aktivitám, které měly kromě financování armády za cíl také navázání kontaktů pro export budoucího čs. státu na Dálný východ. Činnost Finančního odboru (od prosince 1918 Finanční správa Ministerstva války) a dalších útvarů a institucí založených na podporu obchodu zajistila nejen plynulý chod armády, ale učinila z legií významného činitele v ruské občanské válce.

Zároveň byly organizovány další podpůrné útvary, které legionářům na rozsáhlém území Sibiře poskytovaly tu nejzákladnější péči. Došlo například ke zřízení pošty čs. vojsk, jejichž služeb pro svou spolehlivost brzy začali využívat i spojenci, a založení vlastní sítě nemocnic, veterinárních zařízení a invalidních ústavů.

Správce Finančního odboru OČSNR
a Finanční správy František Šíp

Plukovní pokladna 1. čs. záložního pluku

Účtárna čs. legií

Finanční správa se musela potýkat
i s klesající hodnotou ruského rublu.
Na snímku bankovka v hodnotě
50 kopějek z roku 1918.

Mimořádným počinem bylo založení dvou legionářských peněžních ústavů – Vojenské spořitelny a Banky čs. legií. Zatímco účelem spořitelny bylo primárně ochránit peníze čs. vojáků před znehodnocením, banka byla zřízena za účelem vybudování finančního a hospodářského centra legií. Na snímku ukládání úspor do Vojenské spořitelny.

Zatímco Vojenská spořitelna zahájila svou likvidaci v únoru 1920, činnost Banky čs. legií pokračovala i během první republiky. Na snímku budova banky v Praze v ulici Na Poříčí.

Před vagonem polní pošty čs. vojsk

Celkem orgány čs. legií provozovaly na Sibiři sedm nemocnic a jedno veterinární zařízení. Na snímku 1. oddělení nemocnice na Ruském ostrově ve Vladivostoku.

V týlu na Sibiři – zásobování a podpora hospodářství

První legionářské zásobovací útvary byly zřizovány již v České družině. Stejně jako u financování vojska i při vzniku útvarů musela hrát velkou roli schopnost improvizace a nutnost reagovat na vnější vlivy související s rozvratem ruského hospodářství a nemožností spolehnout se na jiné než vlastní síly.

Od dubna 1918 neslo hlavní tíhu zásobování intendantstvo čs. sboru, jež během sibiřské anabáze a rozmístění sboru po jednotlivých vlacích na obrovské ploše magistrály prošlo řadou proměn vyplývajících z aktuálních potřeb vojska. Situace se ustálila až ve chvíli, kdy bylo rozhodnuto, že naše legie v Rusku zůstanou delší dobu. Během ledna 1919 byla starost o zásobování rozdělena mezi sborové intendantstvo, které přímo zásobovalo armádu, a týlové intendantstvo, které mělo za úkol opatrovat vše potřebné v týlu i v zahraničí.

V otázce zásobování bylo zároveň životně důležité zabezpečit plynulou dopravu na železnici, která představovala jedinou cestu k jednotkám, a zároveň zajistit produkci klíčových zásob v týlu. Tímto úkolem bylo pověřeno Technické oddělení čs. vojska (Techod). To se brzy začalo aktivně zapojovat do obnovy průmyslu a již v lednu 1919 se přímo či nepřímo podílelo na výrobě ve více než 105 průmyslových podnicích. Z podnikové produkce nebyly zásobovány pouze legie, ale také ruská protibolševická armáda a některá města a organizace.

Na podpoře obchodu a zprostředkování obchodních styků s legiemi se podílel Národohospodářský odbor při OČSNR, který se později primárně zaměřoval na navazování budoucích československo-ruských obchodních a hospodářských vztahů.

Náčelník týlového intendantstva
plk. Josef Petrš

Sklad masa v Kurganu

Pekárna umístěná
v železničním vagonu

Karikatura na snímku kritizuje špatné hospodářství. Zásobování armády se zhoršilo, zejména když čs. vojska musela opustit bohatou oblast měst Kurgan a Isikul. Na ruské poměry však bylo zásobeno stále dobře.

Jedna z oprav v klempířské a kovářské dílně autodílny čs. vojska

Pro zásoby a suroviny jezdili intendantí vojska i daleko za hranice Ruska. Na snímku nákup sukna v Japonsku pro nové takzvané vladivostocké stejnokroje Čs. vojska na Rusi v roce 1919.

Sklad vojenské obuvi československého vojska na Rusi v roce 1919

Na snímku uhelné doly spravované Techodem. Jeho odborníci dokázali díky erudici a organizačnímu talentu zvednout produkci některých svěřených podniků až o 230 procent.

Život na Sibiři – publikační a propagační činnost

O propagaci myšlenek čs. hnutí mezi dobrovolci a zajatci čs. národnosti se snažili čs. političtí představitelé v Rusku již od počátku války a vzniku České družiny. Do cesty jim však byly kladeny překážky ze strany ruských vojenských i civilních úřadů, které na jejich snahy pohlížely s nedůvěrou. Proto se politická činnost omezila na vydávání propagačních časopisů Čechoslováky a později Čechoslovák, materiální podporu Družiny a občasně návštěvy členů svazu u jednotlivých rot. Zároveň se rozvíjela publikační činnost v rotách a později i plucích vojska. Byla však prováděna živelně na základě iniciativy jednotlivců a spojení s politickými institucemi v týlu bylo velmi volné. Situace se zlepšila až po pádu carského režimu, kdy došlo ke všeobecnému uvolnění cenzury. Vycházely noviny nových pluků a rot, zároveň byly zakládány další deníky a odborné vojenské tisky z politického zázemí.

Došlo také k pokusům sjednotit dosavadní dvojkolejnost propagační a osvětové práce v týlu a uvnitř jednotlivých útvarů vojska. Tyto snahy vyústily v roce 1919 v založení Informačně osvětového odboru, v němž měla být sjednocena veškerá osvětová činnost. Rozdíly však přetrvaly až do zániku legií.

Během působení čs. vojsk na Sibiři nastal další rozmach publikační činnosti. Kromě denního tisku byly i přes často improvizované a extrémní podmínky ruské zimy tištěny odborné časopisy, noviny v cizích jazycích, brožury, letáky i první literární díla legionářských spisovatelů. Celkem jen od ledna 1919 do června 1920 vydal Informačně osvětový odbor tisky v celkovém nákladu více než 11 milionů kusů.

Ukázka z denního tisku vydávaného v různých jazycích Informačně osvětovým odborem

Propagační pohlednice vytištěná Informačně osvětovým odborem

Denní tisk vycházel často v obtížných a improvizovaných podmínkách. Na snímku administrace Československého deníku umístěná v železničním vagonu.

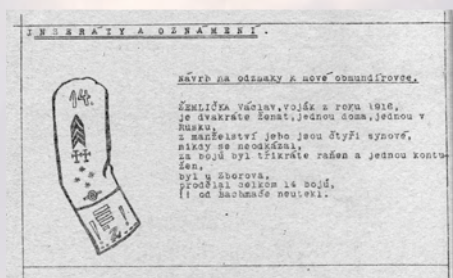
Distribuce Československého deníku, nejrozšířenějšího periodika Informačně osvětového odboru

Litografie v tiskářské dílně

Humoristický a satirický časopis Houpačky vydávaný Informačně osvětovým odborem. Byl tištěn barevně, s bohatou výbavou, byla mu nicméně vycitána přílišná krotkost vůči nadřízeným orgánům.

Humorný inzerát v časopise 11. pluku Houpačky reaguje na podle mnohých příliš podrobné značení uniforem takzvaného vladivostockého stejno kroje.

Ukázka ze satirického ilustrovaného časopisu Pelyněk, který vydávaly 1. a 2. rota 8. š. stílečského pluku.

Život na Sibiři – kultura a osvěta

V ruských legiích se rozvíjela také rozsáhlá kulturní a osvětová činnost. Kromě utužení morálky vojska nebo snahy o osobní rozvoj dobrovolců měly kulturní a osvětové aktivity také pomoci zlepšit vztahy s ruskou společností, a to jak kvůli propagaci, tak později i z důvodů ekonomických.

Stejně jako v případě publikační a vydavatelské činnosti i zde byly aktivity rozděleny mezi osvětové kroužky a jiné organizace, které se utvářely u jednotlivých rot a pluků, a útvary vzniklé z iniciativy politického vedení, jakými byl nejprve Kulturní odbor OČSNR, později po reformě čs. sboru Informačně osvětový odbor.

Zpočátku kulturní činnost uvnitř vojska probíhala víceméně živelně a závisela na aktivitě jednotlivců. Jednalo se především o improvizovaná divadelní představení a výzdobu zemlianek při slavnostních dnech pluků a národních oslavách. Populární byly také koncerty plukovních kapel, pěvecká vystoupení a sokolská cvičení. Osvětové kroužky pak mezi legionáři pořádaly edukativní přednášky a odborné kurzy. Vznikly také první fotografické laboratoře a po vzniku OČSNR byl zakoupen první kinematografický aparát.

Všestrannou kulturní činnost pak čs. hnutí rozvíjelo zejména na Sibiři. Zasloužil se o to hlavně Informačně osvětový odbor, který ve svých odděleních sdružoval všestranné umělce a pořádal představení po celé délce magistrály. Zároveň disponoval vlastním malířským oddělením. Sochařské oddělení se pak podílelo na tvorbě náhrobků a pomníků padlým legionářům, které v Rusku stojí mnohdy ještě dnes.

Neocenitelnou roli ve společenském životě legionářů sehrály kavárny a čajovny zřizované při čs. jednotkách sekretáři organizace YMCA, jimž se familiárně říkalo Strýček Amerika. Legionáři zde mohli trávit volný čas a pořádat koncerty a přednášky. Na snímku kavárna v Irkutsku.

Kultura se brzy stala prostředkem ke sblížení čs. vojska s ruskou veřejností. Na snímku pozvánka na bál čs. legií z roku 1918.

Sokolské cvičení na jedné z hojně navštěvovaných slavností 3. pluku v Innokentějevské z července 1919

Zdroj: VÚA-VHA Praha

Kabaretní vystoupení pro mužstvo

Symfonický orchestr Informačně osvětového výboru

Na snímku skupina herců a hereček Informačně osvětového odboru. Mezi nimi pozdější slavný herec Zdeněk Štěpánek (čtvrtý zleva v horní řadě).

Zdroj: VÚA-VHA

Informačně osvětový odbor měl také svou vlastní kinolaboratoř.

Odhalení pomníku padlým legionářům v Čeljabinsku

Činnost osvětových kroužků byla mnohdy karikována humoristickými časopisy. Na snímku kurzy tance.

Evakuace čs. vojska do vlasti

Vláda Československé republiky se od jara 1919 snažila dosáhnout evakuace Československého vojska na Rusi do vlasti. Také mezi československými vojáky v Rusku se začala šířit nespokojenost s účastí ve válce, kterou přestali považovat za svou.

První bojové útvary byly evakuovány již v prosinci 1919. Potřeba včasné evakuace vyvstávala se stále větší naléhavostí po neúspěchu Kolčakovy jarní ofenzivy v roce 1917 a postupu bolševických sil dále na východ. S rozpadající se frontou byly vystaveny nebezpečí i jednotky Čs. vojska na Rusi rozmístěné na střední Sibiři. Čekala je obtížná cesta k Tichému oceánu. Od západu je ohrožovala Rudá armáda, na východě pak nejistá situace v týlu, která souvisela s rozpadem vlády admirála Kolčaka. Na počátku ledna 1920 museli legionáři dokonce odzbrojit „Divokou divizi“ atamana Semenova, jejíž vojáci chtěli Čechoslovákům zablokovat průjezd po železnici kolem jezera Bajkal.

Admirál Kolčak po porážce svých armád a zhroutilí východní fronty ruské občanské války předal 3. ledna 1920 vrchní velení na veškerém osvobozeném území generálu Děnikinovi, velícímu na jihu Ruska. Na Sibiři v téže době zvitězilo povstání nekomunistického Politického centra proti Kolčakově diktatuře. Admirál i s ruským zlatým pokladem se uchýlil pod ochranu spojenců. Podruhé tak Čechoslováci začali střežit nyní již značně ztenčený zlatý poklad. S ohledem na zločiny, jichž se Kolčakova vláda dopustila, jej spojenci 15. ledna 1920 v Irkutsku vydali Politickému centru k řádnému soudu. Na konci ledna ale převzali v Irkutsku moc místní bolševici, kteří admirála 7. února bez soudu zastřelili. Ironií osudu téhož dne uzavřelo Československé vojsko na Rusi se sovětskou vládou příměří.

Poslední čs. vlak opustil Irkutsk 1. března ve stejný den, kdy do města vstoupila Rudá armáda, která protokolárně převzala vlak se zlatým pokladem. V dubnu 1920 vznikla pod japonskou ochranou na východ od Bajkalu ruská Dálněvýchodní republika. Rudá armáda se v létě 1920 obrátila na západ. Leninův pochod ke světovládě zastavila až v srpnu 1920 ruská armáda generála Wrangela na jižní Ukrajině a Poláci před Varšavou.

Do konce května 1920 se všechny čs. jednotky stáhly přes Mandžusko do Vladivostoku a postupně odplouvaly do vlasti. Ze střeleckých pluků se na cestu 21. července 1920 vydal jako poslední 12. čs. střelecký pluk. Evakuace však pokračovala dál. Poslední československý transport, nesoucí číslo 36, opustil Vladivostok na americké lodi USAT Heffron 2. září 1920.

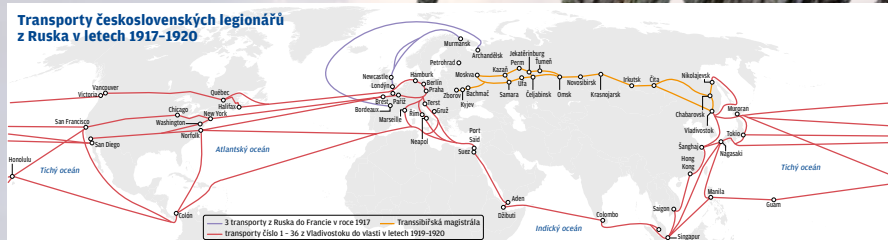

Interiér kanceláře československého evakuačního úřadu ve Vladivostoku, který od podzimu 1919 zajišťoval návrat československých vojáků z Ruska do vlasti.

Zima 1919–1920 znamenala pro Československé vojsko na Rusi transport na východ. Na snímku vlak Oddílu obrněných automobilů.

Transporty československých legionářů z Ruska v letech 1917–1920

Odjezd bojových československých jednotek z Ruska zahájil 9. prosince 1919 naložením na japonskou loď Yonan Maru transport 1. čs. střeleckého pluku.

Nalodování ve Vladivostoku na jednu z transportních lodí, pravděpodobně USAT Sherman v květnu 1920.

Lod' USAT Mount Vernon, kterou z Vladivostoku odplul 20. transport čs. legií. Tato loď byla postavena v roce 1906 ve Štětíně v Německu jako parník Kronprinzessin Cecilie. V polovině roku 1917 byla zabavena a do září 1919 sloužila v americkém námořnictvu jako USS Mount Vernon. Poté byla předána americké armádě, kde sloužila jako U. S. Army Transport (USAT) Mount Vernon. V roce 1920 byla předána k civilnímu užívání a roku 1940 sešrotována.

Přehlídka 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“ před britským vysokým komisařem pro Egypt, polním maršálem Edmundem Allenbyem, v Port Saidu 5. června 1920

Přehlídka Úderného praporu před britským generálním guvernérem Kanady, lordem Devonshirem, ve vojenském táboře Valcartier u Québecu 12. června 1920

Lod' USAT America, kterou z Vladivostoku odplul 22. transport čs. legií.

Kudy a jak domů?

Klíčové otázky, které si stále naléhavěji kladli čs. vojáci na Sibiři a které tížily jejich velitele a zaměstnávaly vládní představitele v republice, se týkaly kýžené dopravy do vlasti. Legionářské vojsko stahující se do vladivostockého přístavu nemělo moc možností. V úvahu připadala jen krkolomná loďní plavba takřka kolem světa. Tento problém, jenž dalece přesahoval logistické možnosti mladého státu, se v létě 1919 dostal až na jednání pařížské mírové konference. Řešení dlouho vázlo, protože nebylo jasné, kdo celou operaci zaplatí a kdo poskytne loďní kapacity, tehdy nadmíru vytižené repatriací amerických vojáků z evropského válečště. Nakonec přepravu legií zajistila asi z poloviny americká plavidla, třetinu odvezly britské lodě a o zbytek se podělila japonská, francouzská a italská plavidla spolu s jedinou československou zaoceánskou lodí Legie.

Přednost na cestě domů dostali invalidní, nemocní a staří legionáři. Odjezd bojových jednotek z Ruska započal 9. prosince 1919 transportem 1. čs. střeleckého pluku na lodi Yonan Maru a poslední z celkem 38 transportů dorazil do Terstu 11. listopadu 1920 – na den přesně dva roky po podepsání příměří Dohody s Německem. O tom, že šlo o nebyvalý přepravní výkon, svědčí počet 72 644 repatriovaných osob, mezi nimiž najdeme mimo vojáků a invalidů také překvapivě 1 726 žen a 717 dětí, rodinných příslušníků.

Návrat do vlasti znamenal pro všechny vrcholný zážitek navíc okořeněný exotikou oblastí, jimiž jejich cesta vedla. Některé čekala plavba kolem Číny a Indie, Rudým a Středozemním mořem do Terstu, jiní mířili Tichým oceánem do USA a Kanady a pak přes Atlantik do Evropy.

Vladivostocký přístav z ptáčích perspektivy na jedné z pohlednic, které si vracející se legionáři pořizovali na památku.

Lod' Legie – historicky první zámořská loď plující pod československými barvami. Legionáři ji v roce 1920 zakoupili v japonských loděnicích jako Takai Maru za peníze, které jim vynesla jejich úspěšná podnikatelská činnost. Dostala jméno Legie a její kmotrou se stala choť prezidenta T. G. Masaryka, paní Charlotta. Přšla do vlastnictví Legiobanky a ve dvacátých letech podnikala obchodní plavby do Severní i Jižní Ameriky. Přítrž těmto cestám učinila v roce 1930 hospodářská krize. Když ji v roce 1933 koupil řecký rejdář Pateras, přejmenoval ji na Lilly. Během druhé světové války se plavila jako součást spojeneckých konvojů, dokud ji v březnu 1942 nepotopilo torpédo německé ponorky. Její vrak dodnes spočívá na dně Atlantiku.

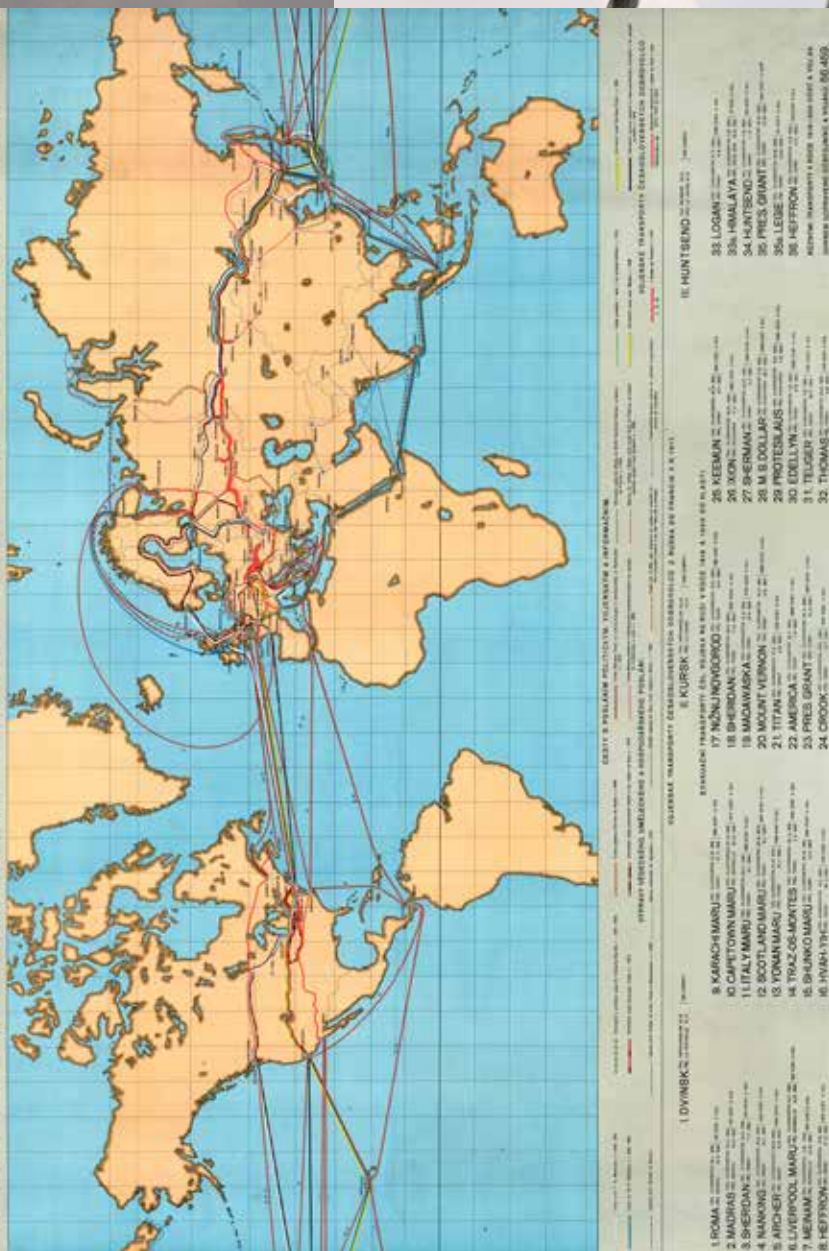

Přístavní město Terst – cílová destinace více než poloviny loďních transportů. Odtud legionáři pokračovali domů po železnici.

Nástěnná naučná mapa přináší informace nejen o repatriaci čs. legii z Ruska, ale rekapituluje i další cesty podnikané v rámci odboje.

Zdroj: ČSOL/Jiří Charfreitag

ČESKOSLOVENSKÁ ANABASE VE SVĚTOVÉ VÁLCE.

Život legionářů během cesty kolem světa

V transportních lodích legionáři strávili další dlouhé měsíce na cestě domů. Společně s nimi se plavilo i mnoho civilistů. Šlo o ženy a děti legionářů, ale též bývalé válečné zajatce čs. státní příslušnosti, české a slovenské repatrianty z Ruska a přes dva tisíce cizinců. Velení jednotlivých transportů tak muselo udržet na lodích pořádek a ukrátit evakuovaným čas při plavbě. Kulturní a osvětová činnost proto neustala ani zde. Osvětové kroužky pořádaly často informativní a edukační přednášky o historických a zeměpisných tématech. Zájem byl také o jazykové kurzy. Na lodích byly otevřeny i plukovní knihovny. Oblibu si získaly také koncerty plukovních kapel a vystoupení pěveckých kroužků. Pokud to stísněné prostory transportů dovozovaly, probíhala též vystoupení ochotnických divadelníků. V omezené míře se pěstoval sport a tělocvik. Volný čas si legionáři krátily ponejvíce hraním karet, dámy a šachů.

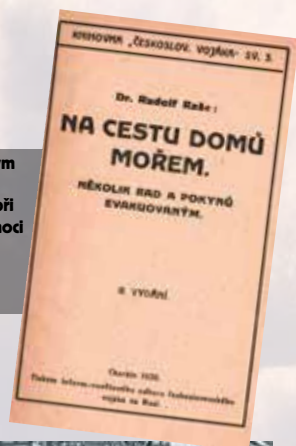
Na transportních lodích bylo i vše potřebné pro tisk. Během plavby tak na většině lodí vycházely časopisy a noviny, které měly za cíl informovat čtenáře o cestě i udržovat mezi evakuovanými vojáky humor a dobrou náladu.

Byly také organizovány prohlídky přístavů, v nichž transporty právě kotvily. Návštěvy měst byly většinou spojeny s propagací nejen legionářského hnutí, ale také české kultury. Na pevnině byly proto pořádány koncerty plukovních kapel i symfonického orchestru. Konala se také přátelská sportovní utkání ve fotbale a sokolská vystoupení pro veřejnost.

Společně s legionáři se do republiky ze Sibiře plavily také jejich manželky a děti. Na snímku svatba legionáře těsně před odjezdem do vlasti.

Evakuovaným měla s orientací při plavbě pomoci brožura Na cestu domů mořem.

Praní prádla za deště během plavby

Smrt se legionářům
nevyhýbala ani při
návratu. Na snímku
pohřeb do moře během
transportu.

Koncert plukovní kapely na
palubě lodi Prezident Grant

Loutkové divadlo během
transportu do vlasti

Ukázka časopisu
4th of July,
který byl
vydáván během
20. transportu
legionářů.

Prátelský fotbalový
zápas legionářů
v Colombu na Sri Lance

Transport rudých legionářů

Mezi legionáři čekajícími na návrat do vlasti nebyly nespokojenost a deziluze z nesplněných slibů nijak řídkým jevem. Zdaleka nejlepším lékem na podlomenou morálku bylo nalodit se a vyrazit domů. Skutečně na naprostou většinu nespokojenců účinkoval, ne však na muže 20. transportu, kteří se pod vlivem nešťastných událostí během plavby zradikalizovali natolik, že část z nich dorazila domů jako přesvědčení komunisté.

Dvacátý transport se jako jeden z mála plavil do Terstu přes Tichý oceán, Panamský průplav a Atlantik. Na palubě lodi Mount Vernon se sešli vojáci 3. čs. střeleckého pluku, technické roty, jedné baterie 1. dělostřeleckého pluku a pěti sborných trestaneckých rot – celkem 3 476 lidí. Během plavby došlo k poruše lodi a neplánovanému odklonu trasy do Norfolku. V tomto americkém přístavu legionáře čekalo dlouhých šest neděl pobytu v barákovém táboře obehnaném ostnatým drátem, dokud se nepodařilo obstarat náhradní loď pro zbytek plavby. Ještě na lodi Mount Vernon bolševici a jejich stoupenci spustili žilou politickou agitaci. Část duševně i fyzicky vyčerpaných vojáků podlehla a kdysi bratrské vzájemné vztahy padly za obětí politickému štvání. O zhoršení morálky se postaral také postup amerických úřadů, které na základě zprávy o tom, že na lodi cestují bolševičtí funkcionáři, nedovolily v San Francisku vojákům opustit loď a zakázaly jim přístup do města.

Na sérii příkoří, spíše domnělých než skutečných a přisuzovaných zkaženému kapitalistickému řádu, reagovali vojáci 20. transportu rezolucí, v níž se přihlásili k programu III. komunistické internacionály. Pod dokument připojilo své podpisy 1 201 legionářů-komunistů. Na půdu vlasti vstoupili s rudými prapory a rudými proužky na čepkách. Doma se jim dostalo rozpačitého, chladného přivítání.

Č. 1000. Voják v zeleném uniformě dívá se na obraz.

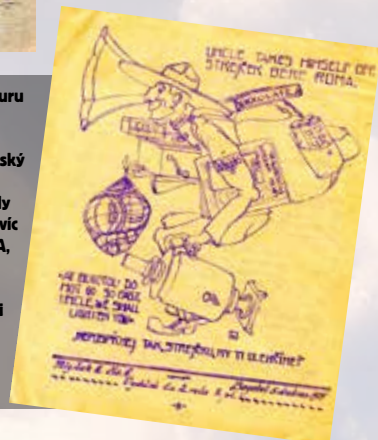
Když v roce 1918, kdy se do Československa...

Legionáři a společnost v republice si vzájemně idealizovali své obrazy. Kreslíř v satirických Humoristických listech naznačoval, že z dálky, ze Sibíře, se mohou poměry v Československu jevit jako vcelku harmonické. Co však navrátilci řeknou, až vše spatří zblízka na vlastní oči?

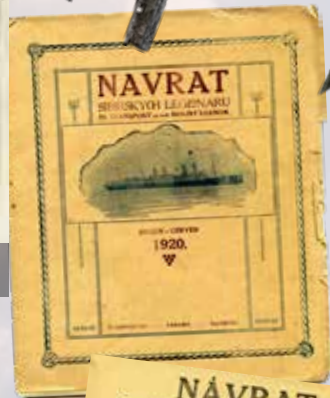
Společnost v ruských legionářích ráda spatřovala čerstvou sílu, která se vypořádá se starými nešvary mladého státu, jak dosvědčuje kresba Sibířský přízrak otištěná rovněž v Humoristických listech.

Nevkusnou antisemitskou karikaturu příslušníka americké organizace YMCA (Křesťanského sdružení mladých mužů) uveřejnil legionářský časopis Pelyněk. Reagovala na situaci, kdy USA nejenže neposlaly slibované vojenské posíly, ale navíc začaly stahovat i příslušníky YMCA, kteří se starali o blaho vojáků. Přestože čs. legionáři hojně využívali jejich služeb, neodpustili si četné jízlivé a pohrdlivé vtípky, například: „Co znamená YMCA?“ – „Ulejvanda Mladých Silných Američanů.“ (v azbuze)

Cesta kolem světa 1914–1920, vydaná v loďní tiskárně jako příloha časopisu Volnost, schematicky znázorňuje trasu 20. transportu.

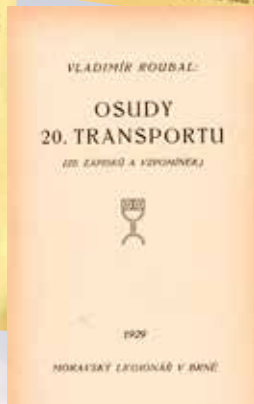
Desky a titulní stránka loďního časopisu Návrat

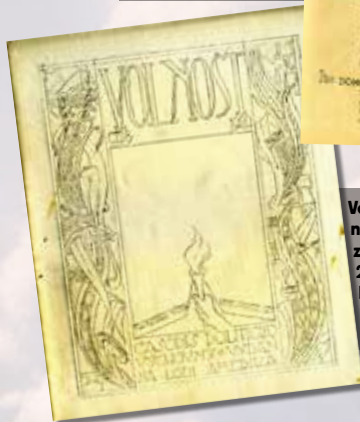
Karikatura z časopisu Norfolk žaluje na podmínky internace příslušníků 20. transportu v americkém přístavním městě Norfolk.

Volnost byl nejradikálnější z časopisů vydávaných 20. transportem. Na obálce stojí heslo: „Proletáři všech zemí, spojte se!“

Knižně vydané osobní vzpomínky Vladimíra Josefa Roubala, jednoho z přímých účastníků plavby 20. transportu

Návrat do společnosti

Po příjezdu do vlasti čekalo ruské legionáře rozmístění pluků do posádek po celé republice a demobilizace nejprve starších ročníků, později většiny vojska. V armádě nového státu zůstali sloužit zejména důstojníci a poddůstojníci.

Ostatní se potýkali s návratem do společnosti, která samotná během první světové války a prvních let republiky prodělala řadu změn. Mnozí legionáři, z nichž někteří byli z tohoto prostředí vytrženi již více než šest let, ji nerozuměli a společnost se na ně na oplátku také dívala s nedůvěrou. Vzájemné nepochopení mnohdy přerostlo v rozčarování, které vedlo až k otevřeným projevům neposlušnosti.

Státní orgány si již krátce po založení ČSR začaly uvědomovat, že integrace legionářů může být složitá. Zároveň hrozilo, že vzhledem k plánované demobilizaci většiny vojska vznikne velká masa nezaměstnaných legionářů ve státě, jenž byl ještě ztížen konflikty se svými sousedy i sociální a ekonomickou krizí. Proto byly Národním shromážděním odhlasovány tzv. legionářské zákony, které usnadňovaly legionářům vstup do zaměstnání ve státní správě.

Zároveň byly v listopadu 1918 při Ministerstvu národní obrany položeny základy Kanceláře čs. legií, která jim měla návrat do společnosti usnadnit. Kancelář měla v gesci celkovou evidenci legionářů, zprostředkovávala jim zaměstnání a živnostenské úvěry a ve spolupráci se Státním pozemkovým fondem podporovala legionářské zemědělské kolonie.

Přestože se situace do poloviny 20. let uklidnila, mnozí legionáři stále cítili deziluzi z vývoje republiky a až na pravidelné oslavy se cítili být společností zapomenuti.

Kancelář čs. legií byla v prvních letech republiky několikrát reorganizována. Teprve v polovině 20. let se její činnost stabilizovala a v nezměněné podobě přetrvávala až do zániku první republiky. Na snímku její dlouholetý přednosta ruský legionář František Danielovský.

Zdroj: ČSOL

Návrat do vlasti podaný humornou formou v legionářském časopise Houpačky. Integrace do společnosti však byla složitá.

5. čs. střelecký pluk

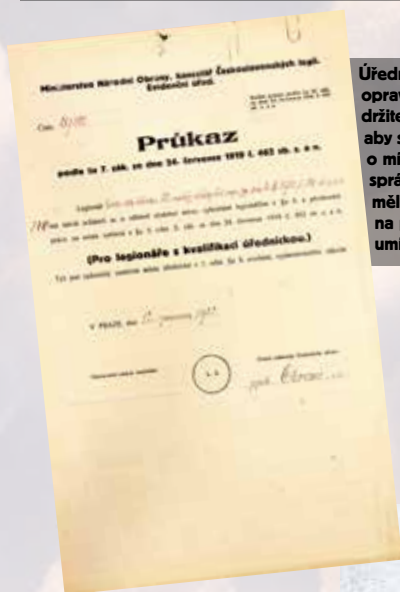
T. G. Masaryka při návratu do vlasti. Jeho cesta se stala jedním z nejznámějších případů nespokojenosti legionářů, neboť příslušníci pluku v českých Budějovicích odmítli vystoupit z vlaku a dožadovali se pokračování jízdy do Prahy. Rozkaz uposlechli až po příjezdu generálního inspektora J. S. Machara.

Prezident E. Beneš obklopen skupinou čs. generálů, vesměs bývalých příslušníků legií. Po návratu zůstala přítom v armádě pouze menšina legionářů. Na ostatní čekala tříměsíční placeně dovolená, aby si mohli najít nové zaměstnání.

Zdroj: soukromá sbírka Karla Straky

Úřednický průkaz opravňující držitele k tomu, aby se ucházel o místo ve státní správě. Zároveň měl nárok na přednostní umístění.

Po přijetí legionářských zákonů z jara a léta 1919 byl legionářům ulehčen vstup do zaměstnání ve státní správě a byla pro ně vyhrazena i místa ve státní a veřejné službě. Zároveň byl pevně definován samotný pojem legionář. O přiznání statusu pak rozhodovala Kancelář čs. legií. Na snímku legionářské potvrzení.

Na snímku legionářská zemědělská kolonie Masarykov na jižním Slovensku

Péče o potřebné

S potřebou zřídit nějakou formu sociální služby se musely vyrovnat orgány čs. legií již během svého pobytu v Rusku. Zejména s postupným rozkladem zázemí a ekonomiky bylo nutné se postarat o své invalidy, děti evakuovaných Čechoslováků i o takzvané nezletilé dobrovolce. Péči o invalidy byl pověřen Odbor sociální péče, který zřídil pro jejich potřeby Dům invalidů v Jekatěrinburgu. Pro děti a nezletilé pak bylo při čs. vojsku zřízeno několik škol.

Po návratu do vlasti pak převzal sociální péči o legionáře i jejich sirotky a pozůstalé nově vzniklý stát. Legionáři-invalidé zprvu spadali pod kompetenci Ministerstva sociální péče, později byli přefazeni do správy Ministerstva národní obrany a Kanceláře čs. legií, která ve spolupráci s Podpůrným fondem legionářským byla pověřena řídit veškerou sociální péči pro legionáře. Kancelář se kromě vyplácení různých podpor, příspěvků a opatřování protéz snažila i o aktivní návrat invalidů do společnosti. Zprostředkovávala jim proto různé rekvalifikační kurzy a vyjednávala za ně například živnostenská oprávnění. Na jejich podporu byly zřízeny také ústavy, jež jim zajišťovaly zdravotní, edukační i sociální péči.

Mezi úkoly Kanceláře čs. legií a Podpůrného fondu patřilo také zabezpečení pozůstalých po padlých a zemřelých legionářích. Kromě finanční podpory útvary provozovaly pro děti legionářů Dům dětství v Krnsku u Mladé Boleslavi a Domovy legionářských sirotek ve Velešlavíně a Bystřici pod Hostýnem. Finančně se podílely také na výdajích za léčbu legionářských dětí, organizování jejich prázdninových osad a přispívaly jim na studium.

Péče o invalidy na Sibiři byla financována z peněz ze sbírek, z provozování průmyslových podniků i prodeje tiskovin. Na snímku pohlednice, jejíž výtěžek byl věnován Invalidnímu fondu.

Legionáři-invalidé na cestě do vlasti

Pro děti evakuovaných Čechoslováků byly osvětovými kroužky zřízeny dvě školy, jedna ve stanici v Mandžurii, druhá ve Vladivostoku (na snímku).

Podpůrný fond legionářský pečoval o legionářské sirotky a provozoval pro ně tři výchovné ústavy v Krnsku, Veleslavíně u Prahy a v Bystřici pod Hostýnem. Na snímku děti legionářského sirotčince v Krnsku při práci v dílně.

Do školy byli vysláni i takzvaní nezletilí dobrovolci. Většinou šlo o sirotky z frontové oblasti, kteří se přidali k čs. jednotkám. Chodili v legionářských uniformách a někteří z nich se dokonce zúčastnili i bojových akcí jako rozvědky. Během evakuace jich bylo 140 přepraveno do ČSR, kde je čekalo velice složité sžívání s novým prostředím.

Zdroj: VÚA-VHA

Dům čs. legionářů-invalidů na Jenerále v Šárce, kam se mohli uchýlit, když se ocitli bez střechy nad hlavou.

Léčebný dům pro legionáře s revmatismem v Piešťanech

Ozdravné pobyty v prázdninových osadách pro sirotky a děti legionářů pomáhala organizovat také Československá obec legionářská. Na snímku děti na prázdninové osadě ČSOL v Jugoslávii.

Legionáři a spolkový život

Po návratu do vlasti cítili legionáři potřebu vybudovat svou vlastní samosprávnou organizaci, která by je navenek zastupovala a prosazovala jejich sociální zájmy v novém státě. Po vzniku ČSR již však jednotá legionářů ztrácela význam. Jejich spolkový život se roztříštil na jednotlivé skupiny, z nichž každá měla vlastní představu o tom, kam by měly legionářské hnutí i celá republika směřovat. Názory jednotlivých skupin pak do jisté míry kopírovaly politické spektrum od krajní pravice až po krajní levice.

Již v roce 1919 byly založeny Svaz čsl. legionářů a Družina čsl. legionářů. Tyto dvě protichůdné legionářské organizace si kladla za cíl sjednotit Jednota čsl. legionářů, nicméně názorová roztříštěnost pokračovala. Zároveň vznikala další sdružení, která spojovala legionáře podle národnosti, legie, ve které sloužili, či podle náboženského přesvědčení. S návratem ruských legionářů se pak potřeba vytvořit organizaci, která by sjednotila celé hnutí, stala ještě naléhavější.

Tuto otázku se rozhodl vyřešit Všelegionářský sněm, jenž byl svolán v lednu 1921. Na něm bylo přijato usnesení nařizující třem dosavadním sdružením ukončit činnost a vytvořit novou organizaci. Její ustanovující sjezd se konal v květnu 1921 a byly na něm položeny základy Československé obce legionářské (ČSOL). Ta se v meziválečném období stala nejlivnější a největší legionářským sdružením s celorepublikovým dosahem. Přesto se jí nepodařilo sjednotit do svých řad všechny legionáře, došlo dokonce k rozštěpení ČSOL a založení Nezávislé jednoty čsl. legionářů.

Mezi některými organizacemi docházelo často k prudkým střetům a trvalo mnoho let, než se podařilo nespory zmírnit a zapojit všechny do společných projektů.

Na snímku zahájení Všelegionářského sjezdu v Obecním domě v Karlíně, na kterém bylo vyhlášeno brzké založení ČSOL. Sjezdu se zúčastnili také Alice Masaryková, Václav Girs a Renáta Tyršová.

Československá obec legionářská se svými více než 30 000 členy se stala největší legionářskou organizací. Geograficky byla rozdělena na župy a zejména na místní jednoty, které sídlily téměř ve všech okresech republiky. Na snímku slavnostní valná hromada jednoty ČSOL v Rumburku z července 1933.

Zdroj: ČSOL

Pozvánka na manifestační sjezd v roce 1935

Zdroj: ČSOL

Během první republiky uspořádala ČSOL také několik národních poutí na významná místa legionářské historie. Na snímku účastníci národní pouti před památníkem bitvy u Terronu.
Zdroj: ČSOL

Největší události ve spolkovém životě ČSOL byly manifestační sjezdy. Měly za cíl vyjádřit jednotu organizace i vzrůstající vliv v rámci hnutí. Během první republiky se konaly tři manifestační sjezdy a zúčastnily se jich desetitisíce členů a spolupracovníků.

Zdroj: ČSOL

Legionáři také běžně vstupovali do spolků podle příslušnosti k vojsku nebo k národnosti. Často tak docházelo i k tomu, že jeden legionář byl členem více organizací. Na snímku představitelé Kruhu starodružníků.

Zdroj: ČSOL

Ještě ve dvacátých letech se oddělila od ČSOL Nezávislá jednota čsl. legionářů. Na snímku trýzna k prvnímu výročí úmrtí Aloise Jiráska pořádaná Nezávislou jednotou v březnu 1931.

Tradice nové armády

Samostatný československý stát vznikl jako přímá negace Rakouska-Uherska. Bylo proto logické, že se novou armádní tradicí stane právě odkaz legií. Zároveň se však nově budovaná armáda neobešla ani bez bývalých rakousko-uherských „domácích“ pluků a zejména ne bez bývalých důstojníků monarchie, kteří poskytovali vojsku odbornost především ve štábních funkcích. Přistoupilo se proto k unifikaci domácího a zahraničního vojska. Každé legionářské těleso bylo doplněno a promíseno s útvary domácího vojska. Přestože unifikační legionářské pluky zanikly, následnické pluky převzaly jejich jména, zástavy, symboly a významné dny.

Dnem armády byl vyhlášen den bitvy u Zborova (2. 6. 1917), jenž byl považován za vznik nového československého vojska. Oslavy pak probíhaly v každém městě republiky s vojenskou posádkou za účasti zástupců armády, státu, samosprávy i legionářských organizací. Zároveň byly organizovány pouti legionářů na bojiště. V roce 1928, při 10. výročí vzniku republiky, byl 2. červenec vyhlášen svátkem československé armády a výročí bitvy se v kalendáři svátků Československa stalo druhým nejvýznamnějším datem. Oslavy se konaly každoročně, velmi početné byly zejména během kulatých výročí. Obzvláště mimořádný rozsah měly slavnosti během 20. výročí v roce 1937. Tehdy vzpomínky probíhaly i v malých městech a některých vesnicích na většině území.

Středobodem oslav se stal hrob Neznámého vojína. Šlo o ostatky z hromadného hrobu v Čecové ne-daleko zborovského bojiště, jež byly u příležitosti pátého výročí bitvy převezeny do Prahy a uloženy v kapli Staroměstské radnice.

Unifikace se kromě útvarů dotkla také důstojnického sboru nové armády. Jednalo se o složitý úkol, neboť mezi oběma skupinami důstojníků propukl ideový střet, který v armádě působil těžkosti až do konce dvacátých let. Přesto celý proces nakonec skončil úspěšně a bez zjevných krizí. Na snímku ministr národní obrany Václav Klobáček s francouzským generálem Mauricem Pellém a důstojníky „domácího vojska“ ve směsí starých a nových stejnokrojů v létě 1919. V jejich čele stojí bývalý rakousko-uherský generál Alois Podhajský.

Od konce 20. let se stav důstojnického sboru ustálil a později počet legionářských i bývalých rakousko-uherských důstojníků klesal. Nahrazovali je ve větší míře již absolventi čs. vojenských škol, kteří nebyli zatíženi minulostí. Vliv legionářů však vzrostl, neboť na konci 30. let tvořili většinu nejvyšších hodností. Na snímku skupina generálů – druhý zleva gen. Syrový, čtvrtý zleva gen. Krejčí, pátý zleva gen. Vojtechovský, šestý zleva gen. Bílý. Až na gen. Bílého se jedná o legionáře.

Zdroj: soukromá sbírka Karla Straky

Z oslavy 10. výročí pěšího pluku 2 Jiřího z Poděbrad. Starí členové pluku v legionářských uniformách symbolicky pochodují před novými vojáky čs. armády.

Legionářská tradice byla upevňována i řadou formálních opatření. Například vojáci Hradní stráže od roku 1929 sloužili v uniformách všech tří druhů legií. Na snímku příslušníci Hradní stráže při pohřbu T. G. Masaryka v září 1937.

Národní pouť ke Zborovu u příležitosti 10. výročí v roce 1927

Přenesení ostatků Neznámého vojína do Staroměstské radnice během zborovských slavností v roce 1922

Hrob Neznámého vojína se postupně stal místem oficiálních oslav za účasti vrcholných reprezentantů států. Uctí jeho památku přicházeli i představitelé cizích států a členové zahraničních diplomatických sborů. Na snímku kladé věnec na hrob francouzský ministr obchodu Maurice Bokanowski v říjnu 1927.

Od Památníku odboje k Památníku osvobození

Nejvýznamnější roli ve státě garantované archivní, muzejní a vědecké činnosti, jejímž cílem bylo uchovat odkaz národního hnutí z let 1. světové války, sehrál Památník odboje. Vznikl na jaře 1919 z původního Památníku odboje, jenž v té době nesl ještě podtitul umělecký sbor při Ministerstvu národní obrany (MNO). Od počátku v něm působili tvůrci, kteří v době války konali službu v československých legiích (František Kupka, Otto Gutfreund, Vojtěch Preissig). Památník se již záhy vyprofiloval v samostatný subjekt podřízený MNO. Jeho definitivní a úplný název zněl Památník odboje, vojenský archiv a muzeum zahraničních vojsk. Během 20. let se věnoval správě a zpracování příslušných písemností, vybudoval několik muzejních expozic a realizoval řadu edičních projektů i dalších akcí s celospolečenským ohlasem.

Vývoj ve 20. letech šel k vytvoření jednoho pracoviště, kde by byly zastoupeny činnosti všech institucí, které se do té doby věnovaly dějinám odboje a vojenství (Archiv národního odboje československého, Vojenský archiv a Vojenské muzeum Republiky československé). Na vrchu Vítkově proto začal od roku 1927 vznikat komplex mauzolea, pantheonu a jezdecké sochy Jana Žižky jako monumentálního památníku boje za státní a národní samostatnost. Na úpatí Vítkova se realizoval areál tří budov (archiv, muzeum, správní budova). Autorem obou součástí jednoho architektonického celku byl Jan Zázvorka. Řízením Památníku osvobození, ustaveného v říjnu 1929, byl pověřen generál Rudolf Medek, český prozaik a básník, dříve ředitel Památníku odboje.

Památník osvobození si vybudoval obecné uznání plněním své ideové a kulturně významné funkce pro státotvornou společnost.

Pplk. Rudolf Medek slavnostně zahajuje činnost Muzea československých zahraničních vojsk Památníku odboje v Trojském zámku.

Foto: VÚA-VHA

Část sbírky dělostřeleckých zbraní před Muzeem československých zahraničních vojsk Památníku odboje v Trojském zámku

Foto: VÚA-VHA

Část obrazárny Památníku odboje v letohrádku Hvězda

Foto: VÚA-VHA

Prezident si prohlédl nejen muzejní expozice, ale i moderně zařízenou archivní budovu. Na snímku kráčí po její návštěvě po nádvoří Památníku osvobození.

Slavnostní otevření muzejních expozic Památníku osvobození se uskutečnilo 2. července 1932, tedy ve výroční den bitvy u Zborova. Ještě než se Tomáš Garrigue Masaryk odebral do muzejních sálů, pózoval na okamžik fotografovi Památníku osvobození. Po jeho levé ruce zdraví brig. gen. Ing. Silvestr Bláha, přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky, po pravé ruce předseda vlády František Udržal.

Foto: VÚA-VHA

Památník osvobození v obležení tisíců zájemců o prohlídku muzea. Snímek pochází z doby konání X. všesokolského sletu v roce 1938.

Foto: VÚA-VHA

Pantheon Památníku osvobození na temeni vrchu Vítkova. S muzejní, správní a archivní částí Památníku osvobození vznikl jako jeden architektonický celek. Měl se stát hlavním pietním místem nové republiky.

Odkaz legií v umění prvních let nové republiky

Téma československých legií rezonovalo společností Československa od samotného počátku jeho existence v říjnu roku 1918. Také v českém výtvarném umění bylo nač navázat. Na území Ruska fungovalo až do roku 1920 umělecké oddělení zařazené k Informačně-osvětovému odboru čs. legií na Rusi. Z jeho členů jmenujme Františka Parolka, Jindřicha Vlčka, Otto Matouška, Josefa Šebora, Karla Babku či Františka Bílka. Ve Francii garantoval za první světové války uměleckou činnost českých a slovenských dobrovolníků František Kupka jako předseda České kolonie v Paříži. V listopadu 1917 vznikl v zajeatckém táboře v Padule Umělecký odbor, který sdružoval malíře a sochaře z řad čs. legionářů v Itálii. Patřili k nim Břetislav Bartoš, Karel Hruška, Rudolf Janák nebo Josef Telecký.

Krátce po vzniku Památníku odboje v květnu 1919 byly vyslány na území Francie a Itálie výpravy umělců, kteří po několik měsíců zaznamenávali na svých olejomalbách a akvarelech slavná místa bojů čs. zahraničních jednotek v době první světové války. A hned v říjnu 1919 byl v budově pražského Obecního domu uspořádán velký výstavní projekt pod názvem Náš odboj. Svá plátna zde vystavili mimo jiných také účastníci obou zmíněných výprav (Otto Nejedlý, Josef Šíma, Angelo Zeyer, Oldřich Koniček a další).

Téma legií prostupuje i několika významnými uměleckými zakázkami pro čs. armádu v následujících letech. Šlo především o pískovcové reliéfy Jana Štursy (Zborov, Doss Alto, Vouzier, Magistrála) a vlys Otto Gutfreunda (Návrat legií) pro průčelí budovy Legiobanky v Praze (1924). Na objednávku Památníku odboje vytvořil Gutfreund modely čtyř figur čs. legionářů, podle nichž byly vyráběny desítky kopií pro reprezentativní účely armády. Modernistický charakter poválečné tvorby obou umělců s prvky sociálního patosu určil směr celé další generaci českých výtvarníků (Břetislav Benda, Otakar Švec, Karel Pokorný).

Břetislav Bartoš, Za svobodu, 1917, plátno, olej

Jan Štursa, Zborov, 1922–1923, kolorovaná sádra

Jindřich Vlček, Ze života ruských legií, 1926, plátno, olej

František Kupka, Smrt praporečnicka Bezdička a dobrovolníka Šibala u Arrasu, 1918, papír, kvaš, akvarel

Oldřich Koniček, Monte di Val Bella, 1919, plátno, olej

Otto Gutfreund, Italský legionář, 1924–1926, kolorovaná sádra

Otto Gutfreund, Zprávy z bojiště Les Marquises, 1918, papír, pastel

Otto Nejedlý, Stromy v zahradě Belloy, 1919, plátno, olej

Odkaz legionářů v literatuře

Během meziválečného období se ze zpočátku živelné spisovatelské činnosti bývalých legionářů zrodil specifický literární žánr, jenž začal být nazýván legionářskou literaturou. Jejím cílem bylo přiblížit čtenáři službu legionářů na frontách první světové války, jejich válečný prožitek a okrajově i problematiku integrace legionářů do společnosti nového státu. Později měla za úkol také působit na čtenáře a vychovávat je k občanským ctnostem.

Počátky tohoto žánru byly položeny ještě před návratem legionářů z Ruska. Jako vedlejší forma osvětové činnosti byly vydávány Informačně osvětovým odborem první drobné knižní publikace zachycující beletristickou formou život čs. vojáků. Jeho největší rozmach nastal ve dvacátých letech, kdy knižní trh zaplavila řada legionářských titulů. Na počátku třicátých let byl však trh již legionářskou literaturou přesyten a její obliba začala klesat. Určitá míra ideologičnosti odrazovala zejména mladší čtenáře. Nový zájem o ni přišel až v posledních letech republiky v souvislosti s bezprostředním ohrožením státu nacistickým Německem.

Žánr legionářské literatury fakticky zanikl již během nacistické okupace, kdy byly ve veřejných i soukromých knihovnách zabavovány celé náklady knih s legionářskou tematikou. Po osvobození a krátkém období třetí republiky byla po komunistickém převratu legionářská literatura opět zakázána.

Přestože kvalita titulů byla velmi různorodá a mnohé knihy měly pouze informativní a nekriticky oslavný ráz, vznikla také díla, která jsou dodnes živá a zachovávají si vysokou literární hodnotu. Mezi nejvýraznější legionářské autory patřili zejména František Langer, Josef Kopta a Rudolf Medek. Knihy ostatních autorů spadaly spíše mezi populární naučné lidové čtení.

Jedním z nejvýraznějších legionářských autorů byl František Langer. Na snímku jeho kniha určená především pro mládež *Pes druhé roty*.

Divadelní drama *Zajíc v čepici*, ukázka z díla Josefa Kopty

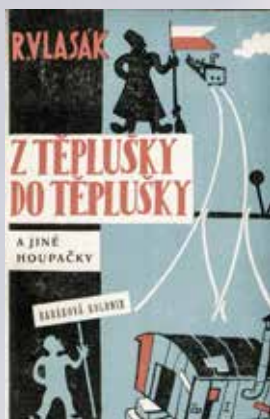

Z tvorby Rudolfa Medka si literární hodnotu uchovala například jeho básnická sbírka *Lvi srdce*.

Rudolf Medek se věnoval i próze – zde jeho povídková črta František-starodružinnik

K neplodnějším legionářským spisovatelům náležel Rudolf Vlasák. Ve své knize Z těplušky do těplušky a jiné houpačky se věnuje tématu problematického začleňování legionářů do společnosti.

Sibiřské jedovatosti – ukázka z díla oblíbeného legionářského humoristy a učitele Václava Valenty-Alfy

Vojáci, vojáci – ukázka z díla Josefa Vladimíra Roubala

Cestu do vlasti vylíčil ve svém díle Československá odyseja plodný autor legionářské literatury a předválečný novinář Adolf Zeman.

Převážně literaturou pro děti a mládež se zabýval Antonín Jenne. Na snímku jeho kniha V gorodském dvoře.

Své zkušenosti z války úspěšně uplatnil v románech i učitel a bývalý „nezletilý dobrovolc“ Ferdinand Blocký, jenž se k legionářům přidal jako zhruba desetiletý chlapec. Na snímku jeho kniha Malý rozvědčík.

Návrat ze zapomnění

Mnichovská kapitulace a konec první republiky znamenaly pro většinu legionářů těžký otřes. Po okupaci a zřízení Protektorátu Čechy a Morava se ocitli v tíživé situaci. Jejich již tak roztržitý společenský život se dále rozvolnil zrušením ČSOL a pozatýkáním jejich předních členů. Zároveň probíhalo systematické ničení památek legionářského hnutí. Byly odstraňovány pomníky s touto tematikou, zavírány muzejní expozice o prvním odboji a i ze školních osnov byly škrtnuty všechny zmínky o čs. legiích.

Cesty legionářů se dále rozdělily v následujícím období, kdy bylo nutné vyrovnat se s okupací a vypuknutím druhé světové války. Na osudu jednotlivců se podepisovaly jejich názory, charakter a osobní pohyby. Svou roli sehrávala i pouhá náhoda. Některé šok ze zániku ČSR či touha po osobním prospěchu přivedla až na cestu kolaborace.

Pro mnoho jiných však vypuknutí války naopak představovalo vzpruhu a navrátilo jim odhodlání k novému boji. Tisíce legionářů se zapojily do domácího odboje a tvořily jednu z jeho neaktivnějších složek. Stovky z nich také odešly do exilu, kde sloužily v řadách zahraničního vojska.

Po osvobození zavládl v hnutí nakrátko optimistická atmosféra. Brzy však přišel komunistický puč a legionářům tak začala poslední, neradostná kapitola života. ČSOL byla rozpuštěna a někteří čelní legionáři a představitelé druhého odboje zatčeni. Zmínky o legionářích znovu zmizely z veřejného prostoru. Výjimku tvořilo pouze krátké období uvolnění v 60. letech. Konce komunistického režimu a následného rozdělení Československa se dočkalo jen několik desítek legionářů. Přestože se postupně vytráceli ze života nového státu, nebyli zapomenuti. Došlo k obnovení ČSOL, která nadále pečuje o legionářský odkaz. Zvýšený zájem veřejnosti vyvrcholil v souvislosti s výročí sto let od vypuknutí první světové války a zejména oslavami stého výročí vzniku samostatného Československa, státu, který velkou měrou pomáhali vybudovat.

Prvorepublikový předseda ČSOL Josef Patejdl, jehož zatkl gestapo v září 1939. Zemřel v koncentračním táboře Dachau.

Zdroj: ČSOL

Velitelé čs. armády bojující během 2. světové války proti hitlerovskému Německu byli téměř všichni bývalí důstojníci legií. Na snímku s britským maršálem Montgomerem velitel čs. samostatné obrněné brigády gen. Alois Liška (vpravo). Tento bývalý ruský legionář po komunistickém puči emigroval do Velké Británie a stal se prvním předsedou Československé obce legionářské v exilu.

Zdroj: ČSOL

Nejvýraznější událostí ČSOL v obnovené republice byl IV. manifestační sjezd v Praze z července 1947, na který se sjelo více než 26 000 účastníků prvního a druhého odboje. Jakkoliv byl legionářský pochod Prahou úspěšný, znamenal poslední velkou legionářskou slavnost. Na snímku slavnostní zahájení IV. manifestačního sjezdu ve Smetanově síni Obecního domu v Praze.

Zdroj: ČSOL

Po uchopení moci komunistický režim začal důsledně potírat odkaz legionářů a vymazávat legionářskou tradici z povědomí veřejnosti. Svědčí o tom i snímek legionářského hřbitova na Olšanském hřbitově v Praze z roku 1962.

Zdroj: ČSOL

K určitému uvolnění došlo až ve druhé polovině 60. let. V roce 1968 se již mohli legionáři v uniformách účastnit významných veřejných událostí. Na snímku legionáři mezi čs. vojáky během oslav 1. máje v roce 1968. Sovětská okupace a následná normalizace však zmařila další rehabilitaci legionářů ve společnosti.

Zdroj: soukromá sbírka Prokopa Tomka

Delegace příslušníků prvního a druhého odboje u prezidenta Václava Havla na Pražském hradě 28. října 1991. K prezidentovi hovoří 93letý francouzský legionář Antonín Šída, který zemřel téhož roku.

Zdroj: soukromá sbírka Prokopa Tomka

Starodružníci vzdávají úctu svým praporům ve vojenském muzeu na Hradčanech v roce 1983.

Zdroj: Dagmar Hochová

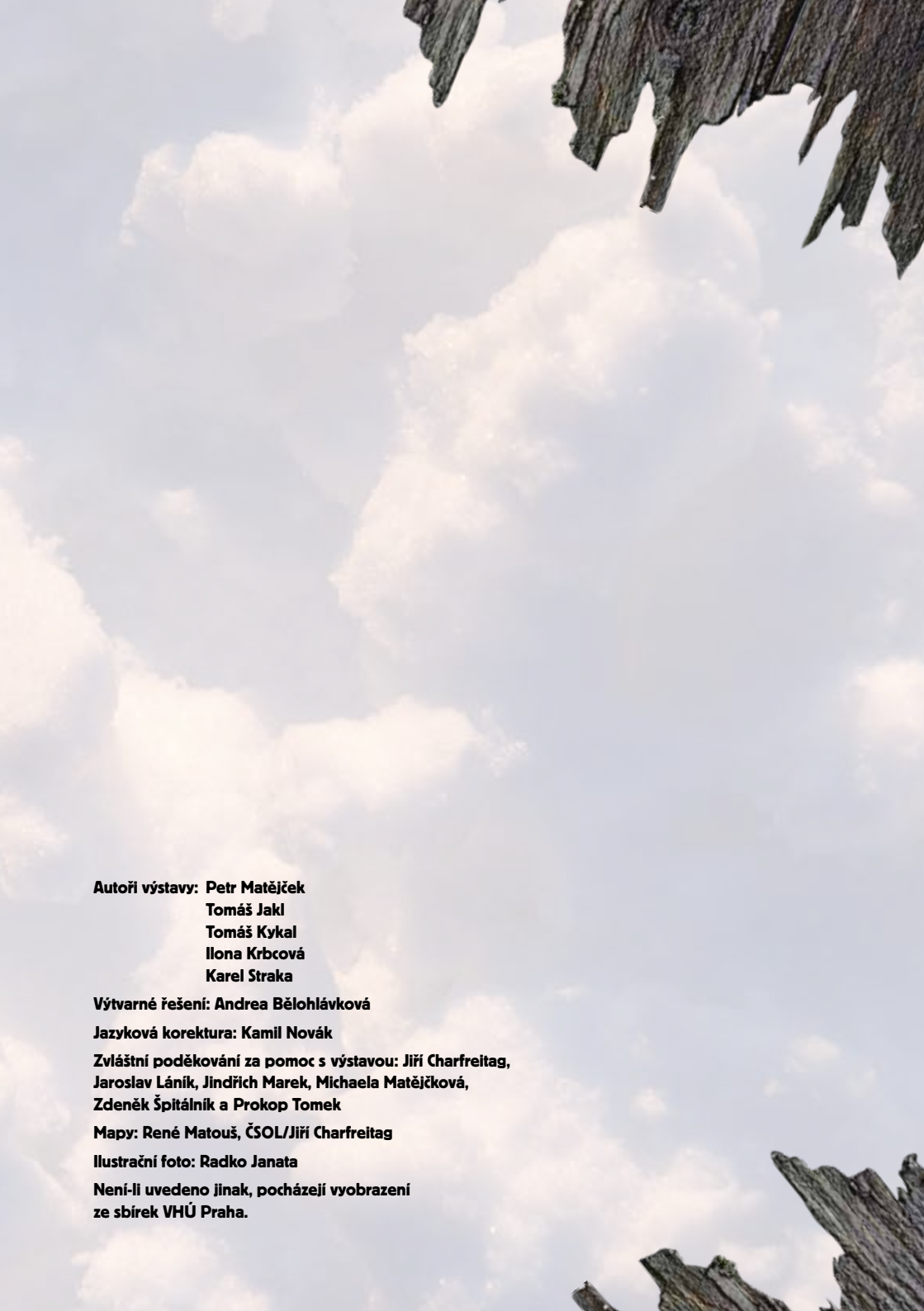
V udržování tradice boje za samostatnost a svobodu Československa dnes pokračuje ČSOL, která po revoluci opět obnovila svou činnost. Kromě péče o válečné veterány a organizování vzpomínkových aktů edukativních přednášek je jejím ojedinělým počinem projekt Legiovlaku, který si klade za cíl zvýšit u veřejnosti a zejména mezi mládeží povědomí o čs. legionářích.

Zdroj: ČSOL

Z přednáškové činnosti
ČSOL pro děti

Zdroj: ČSOL

Autoři výstavy: Petr Matějček
Tomáš Jakl
Tomáš Kykal
Ilona Krbcová
Karel Straka

Výtvarné řešení: Andrea Bělohlávková

Jazyková korektura: Kamil Novák

Zvláštní poděkování za pomoc s výstavou: Jiří Charfreitag,
Jaroslav Lánik, Jindřich Marek, Michaela Matějčková,
Zdeněk Špitálník a Prokop Tomek

Mapy: René Matouš, ČSOL/Jiří Charfreitag

Ilustrační foto: Radko Janata

**Není-li uvedeno jinak, pocházejí vyobrazení
ze sbírek VHÚ Praha.**

